

Werkgroep Vlinderfaunistiek

Het bestand is het afgelopen jaar ruim de half miljoen records gepasseerd, om precies te zijn gaat het om 534.000, ruim 120.000 meer dan in februari van dit jaar. Dat is mede te danken aan de hulp, in de vorm van invoer van waarnemingsrapporten in computerfiles door Frans Groenen, Klaas Kaag en Maja de Keizer, die we heel erkentelijk zijn voor hun hulp. Meer hand- en toetskracht blijft echter hartelijk welkom!

De database is onder meer gebruikt voor het opstellen, in nauwe samenwerking met de Vlinderstichting, van een lijst van prioritaire nachtvlinders in Noord-Brabant. Ook werd de database gebruikt bij het opstellen, op verzoek van EIS-Nederland, van een lijst van invasieve vlindersoorten, die zich na 1950 in Nederland voor het eerst vertoonden, en die zich sindsdien aanzienlijk hebben uitgebreid.

Belangrijk is ook de samenwerking met de Vlinderstichting bij het actualiseren en verfraaien van de website Vlindernet.nl, in feite een digitale vlinderatlas. De verspreidingskaartjes die er thans op staan zijn gedateerd, omdat ze veelal met behulp van de catalogus van Lempke zijn samengesteld en uit (onvolledige) collectiegegevens uit het ZMA. Onze taak is nu om die kaartjes te actualiseren en ook aan de overige tekst verbeteringen aan te brengen. Het uiteindelijke resultaat moet een betrouwbare en voortdurend bij te werken en dus actuele atlas worden voor alle (macro)vlinders in Nederland.

De Werkgroep Vlinderfaunistiek heeft nu ook een eigen girorekening geopend om daarop eventueel verworven gelden te parkeren.

Willem Ellis & Rob de Vos

EIS-nieuws

Inventarisatie mollusken Noord-Brabant

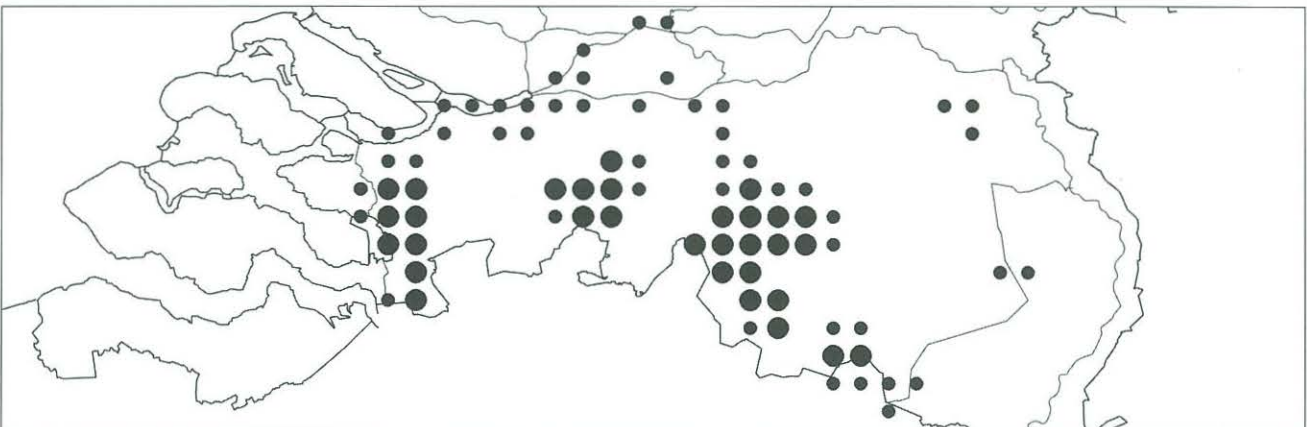
In het kader van het Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM) is per augustus 2003 een start gemaakt met een (globale) inventarisatie van Noord-Brabant. Noord-Brabant geldt als een van de minst goed onderzochte provincies en verdient daarom extra aandacht. De provincie verleende ook financiële ondersteuning aan dit project. In totaal zijn zo'n 130 dagen beschikbaar voor veld- en determinatiewerkzaamheden. Bij het veldwerk gaat de meeste aandacht uit naar een aantal prioritaire soorten en dan met name die soorten die genoemd zijn in de conceptnota soortenbeleid van Noord-Brabant. Het gaat hierbij om soorten uit de rode-lijstcategorieën 'bedreigd' en 'ernstig bedreigd': *Candidula gigaxii*, *Helix pomatia*, *Pisidium pseudosphaerium*, *Pseudanodonta complanata*, *Vertigo substriata* en *Zonitoides excavatus*.

Tijdens de eerste veldperiode lag de nadruk op het lokaliseren van leefgebieden van *Zonitoides excavatus*. Het zwaartepunt van het verspreidingsgebied van *Z. excavatus* ligt onder meer

in Nederland. *Zonitoides excavatus* heeft daarom een zogenaamde i-status. Nederland draagt dus een internationale verantwoordelijkheid voor het behoud van de soort. Gebaseerd op berekeningen aan de hand van gegevens in de dataset tot 2001, leek het alsof de soort de afgelopen decennia zeer sterk afgenomen zou zijn, bijvoorbeeld door o.a. verdroging en bebouwing (De Bruyne et al. 2003). Dit blijkt nu na het zeer gerichte onderzoek gelukkig mee te vallen. Inmiddels is ze reeds in 31 uurhokken gevonden (zie figuur 1). Hieronder zitten overigens veel plaatsen waar nog nimmer naar de soort is gezocht. Op het merendeel van de oude vindplaatsen blijkt ze nog steeds voor te komen, zij het soms op een zeer beperkt oppervlak. Door de schaarse historische gegevens is onbekend in hoeverre de populatiegrootte is afgenomen. Het oosten van Brabant is nog onvoldoende onderzocht. Deze regio zal volgend jaar extra aandacht krijgen.

Arno Boesveld (projectmedewerker EIS-Nederland)

Figuur 1. Vindplaatsen van *Zonitoides excavatus* in 2003. Grote stippen: in betreffende uurhok aangetroffen; kleine stippen: betreffende uurhok wel bezocht maar niet aangetroffen.

Website EIS-Nederland

De website van EIS-Nederland is recentelijk vernieuwd. Een belangrijke verbetering is de simpelere naam (www.naturalis.nl/eis). Verder zijn enkele delen beter gevuld. Zo is de laatste versie van het programma van de EIS-dag te vinden en zijn de inhoudsopgaven van NFM te bekijken, maar we hebben nog vele plannen. Kijk ook eens naar het werkgroepenstuk bij de zweefvliegen. Het is de bedoeling om dit in de loop van volgend jaar ook voor andere werkgroepen in te vullen. Wie suggesties heeft voor de site wordt verzocht dit te melden aan John Smit of Roy Kleukers.

Roy Kleukers

EIS-dag 'Voorbij de stippenkaart'

Op 1 maart 2003 vond in Naturalis de EIS-dag 'Voorbij de stippenkaart' plaats. Voor de organisatie werkte het EIS-bureau nauw samen met de nieuwe werkgroep Vlinderfaunistiek. In de ochtend vond de zeer goed bezochte vergadering van de EIS-werkgroepcoördinatoren plaats. Deze bijeenkomst stond in het teken van de bestuurswisseling. Mark van Veen, Wouter van Steenis en Gerard Jagers op Akkerhuis vertrokken en Frans Ellenbroek, Martin Soesbergen en Willem Ellis traden toe. Helaas moest Frans Ellenbroek door ziekte op het laatste moment afzeggen. Het lezingendeel was onderhoudend en vooral de lezingen van Willem Ellis (over alternatieven voor de traditionele verspreidingskaart) en Pim Arntzen (over voorspellingen aan de hand van verspreidingsgegevens in relatie tot abiotische factoren) maakten de tongen goed los. De lezing van Willem Ellis is samengevat in een artikel in EIS-Nieuwsbrief 36 (p. 15-20). Met in totaal zo'n 75 aanwezigen was de dag goed bezocht.

Roy Kleukers

EIS-colloquium Cardiff 2003

Van 4-9 september 2003 vond het tweejaarlijkse EIS-colloquium plaats, ditmaal te Cardiff (Wales). Vanuit Nederland hebben Peter van Helsdingen, Vincent Kalkman, Roy Kleukers en Menno Reemer deelgenomen. In totaal waren er ca. vijftig deelnemers uit een grote diversiteit aan Europese landen. De bijeenkomst viel uiteen in drie delen: vergaderingen van bestuur en committee EIS, een excursie en lezingen. Het lezingendeel spitte zich toe op rode lijsten en Menno Reemer heeft daarbij de Nederlandse situatie toegelicht. Een van de meest opzienbarende lezingen kwam van Ulf Gärdenfors uit Zweden. Zij zijn bezig met een extreem ambitieus project (the Swedish Taxonomy Initiative) waarbij de hele Zweedse fauna beschreven wordt. Eindproducten zijn een meer dan honderddelige boekenserie, een website over de Zweedse fauna en een omvattende rode lijst. Een van de onderdelen van het project is een opleidingstraject voor taxonomen, om ook de slecht onderzochte groepen te kunnen behandelen. Tijdens het colloquium werd de European Invertebrates Specialist Group van de IUCN opgericht, werd een workshop gehouden over het toepassen van IUCN-criteria voor landelijke rode lijsten en zijn verdere afspraken gemaakt over een pilotproject voor het maken van Europese kaarten.

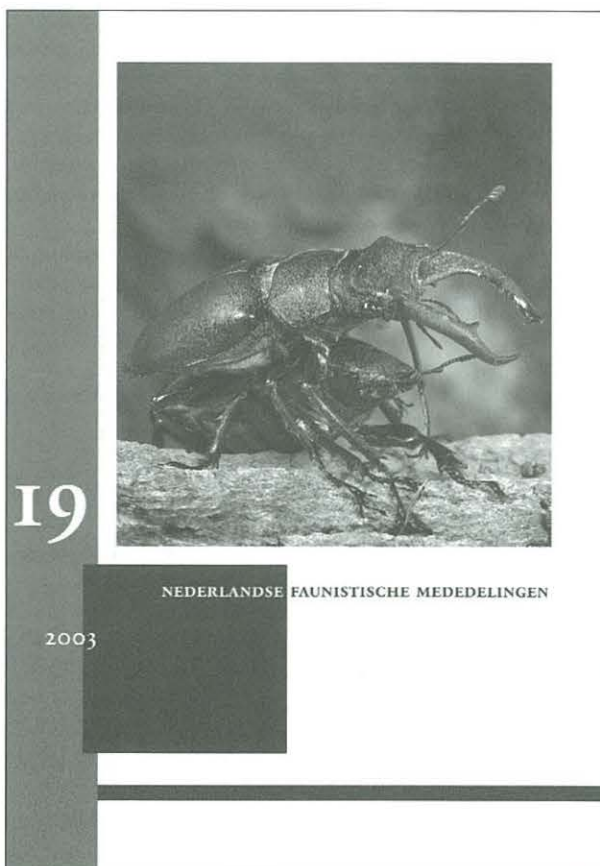
Roy Kleukers

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Rond het verschijnen van deze nieuwsbrief valt ook ook NFM 19 bij de abonnees in de bus. Het is weer een gevarieerd pakket artikelen, waarbij het ruim in kleur geïllustreerde artikel over beschermde kevers meteen in het oog springt.

Inhoudsopgave NFM 19

- J. Huijbregts - Beschermde kevers in Nederland (Coleoptera)
- J.G.M. Cuppen - *Carpelimus zealandicus*, een nieuwe kort-schildkever voor Nederland (Coleoptera: Staphylinidae)
- Th. Heijerman, L.G. Moraal, J. Burgers & L.J.W. de Goffau - *Otiorhynchus apenninus*, een nieuwe snuitkever voor Nederland (Coleoptera: Curculionidae)
- T. van Gijzen - Vijftientig jaar loopkeveronderzoek langs de Nederrijn bij Arnhem (Carabidae)
- P. Boer - De kalme steekmier *Myrmica lobicornis* nieuw voor Nederland (Hymenoptera: Formicidae)
- H. Wijnhoven - De hooiwagen *Astrobus laevipes* nieuw voor Nederland (Opiliones: Phalangidae)
- M.A. Faasse - Met mariene ongewervelden geassocieerde roepootkreeftjes in Nederland (Crustacea: Copepoda)
- J.T. Smit - De zweefvlieg *Platycheirus aulolateralis*, een tweede zustersoort van *P. scutatus*, nieuw voor Nederland (Diptera: Syrphidae)
- J.T. Smit - De boorvlieg *Myopites apicatus* nieuw voor Nederland (Diptera: Tephritidae)
- M.P. Berg & M.A. Faasse - De springstaart *Axelonia littoralis* nieuw voor de fauna van Nederland (Hexapoda: Collembola)

Oproep voor kopij

De deadline voor nummer 20 is 1 februari 2004. Hoewel er een redelijke kopijstroom is, kunnen we zeker nog artikelen en mededelingen gebruiken voor de komende nummers. Bij plaatsing van de artikelen speelt de datum van binnenkomst een rol. Het is daarom van belang om niet te wachten met aanleveren van kopij tot vlak voor de deadline, want dan bestaat de mogelijkheid dat het artikel moet doorschuiven naar een volgend nummer.

Museum Naturalis

Zoals bekend is bureau EIS-Nederland ondergebracht bij Museum Naturalis in Leiden. Het museum is nationaal en internationaal bekend vanwege de permanente en tijdelijke tentoonstellingen, uitgebreide wetenschappelijke bibliotheek, Natuur en Boek, collecties, publicaties en taxonomische experts. In 2003 is het museum gereorganiseerd, maar dit heeft voor bureau EIS-Nederland gelukkig geen negatieve gevolgen gehad. Het werk aan de Nederlandse natuur blijft ook in de toekomst een van de belangrijkste onderzoeksvelden van het museum.

Roy Kleukers

Historisch overzicht van determinatietabellen voor angeldragende wespen en bijen

Het op naam brengen ofwel determineren van een soort kan op verschillende manieren plaatsvinden. Je kunt bijvoorbeeld foto's, tekeningen bestuderen, referentiecollecties of specialisten raadplegen, of determinatietabellen gebruiken. Determinatietabellen zijn voor leken en specialisten al meer dan 100 jaar het belang-

rijkste, het meest geraadpleegde en vaak ook het meest betrouwbare hulpmiddel om soorten op naam te brengen.

In dit artikelje geef ik een eerste opsomming van determinatietabellen van bijen en angeldragende wespen in de Nederlandse literatuur. Hierbij loopt het van sleutels voor het onderscheiden van superfamilies en families (b.v. Van Achterberg 1982) tot sleutels tot slechts twee soorten (b.v. Wiering 2000).

Tabel 1 geeft een overzicht van tabellen waarin meerdere of alle families van de angeldragers in ons land worden behandeld. Tabel 2 geeft een overzicht van determinatietabellen tot de genera en soorten, gesorteerd per familie van angeldragende wespen en bijen in ons land. Daarna worden de volledige referenties van die determinatietabellen in chronologische volgorde opgesomd. In totaal werden tot op heden 72 publicaties gevonden waarin tabellen over angeldragende wespen of bijen zijn opgenomen. Op enkele uitzonderingen na (b.v. Verhoeff 1948, Van Lith 1949, Van Achterberg & van Kats 2000) zijn deze tabellen in de Nederlandse taal geschreven.

Uit dit overzicht zijn allerlei leuke historische gegevens te destilleren. Opvallend is bijvoorbeeld dat (ook hier) Jac. P. Thijssse met zijn determinatietabel in 1901 in *De Levende Natuur*, aan de wieg stond van het toegankelijk maken van de studie van bijen en wespen voor leken. Ook in de tijd daarna is het tijdschrift *De Levende Natuur* van belang. Bouwman publiceerde hierin bijvoorbeeld zijn geweldige graafwespentabel en een generatabel voor de Nederlandse bijen. Verder spelen van oudsher de specialisten binnen de NEV en de tijdschriften van deze vereniging een belangrijke rol. Deze invloed is bijvoorbeeld ook terug te zien in de publicaties van de NJN en de wetenschappelijke mededelingen van de KNNV. KNNV en NJN gaan vanaf de jaren 1950 een centrale rol spelen in het uitgeven van determinatietabellen; een rol die overigens tot op de dag van vandaag voortduurt.

Tabel 1. Determinatietabellen voor families van Hymenoptera – vliesvleugeligen.

Orde	Nederlandse naam	Referentie
Hymenoptera	vliesvleugeligen	Oudemans 1900, Thijssse 1901, Benno 1941, Kabos [194?], Benno 1954, Kabos 1954, Benno 1958, Betrem 1966, Benno 1967, Van Achterberg 1982, Chinery 1983, Chinery 1988, Zeegers 1988, Bellmann 1998

Tabel 2. Determinatietabellen voor genera en soorten van angeldragende wespen en bijen.

Familie	Nederlandse naam	Referentie
Bethylidae	platkopwespen	-
Chrysididae	goudwespen	Benno 1950, Verhoeff 1950, Benno 1967, Lefebber 1981, Lefebber 1986
Dryinidae	tangwespen	-
Emblematidae	peerkopwespen	Van Achterberg & Van Kats 2000
Mutillidae	mierwespen	Oudemans 1908, Benno 1967
Sapygidae	knotswespen	Geurts 1952, Benno 1967
Tiphidae	keverdoders	Benno 1967
Pompilidae	spinnendoders	Wilcke 1943, Benno 1958, Benno 1967, Lefebber & Van Ooijen 1988
Vespidae	plooivleugelwespen	Kruseman 1944, Willemse 1945, Den Boer 1951, Wilcke 1952, Den Boer 1957, Den Boer 1957, Benno 1967, Van der Vecht 1968, Klein 1971, Simon Thomas 1984, Hensen 1985, Wiering 2000, Smit 2003
Sphecidae s.l.	graafwespen	Thijssse 1905, Bouwman 1925, Van der Vecht 1926, Bouwman 1927-1932, Wilcke 1945, Wilcke 1947, Verhoeff 1948, Van Lith 1949, Van Lith 1955, Benno 1958, Benno 1967, Klein 1997, Klein 1999
Apidae s.l.	bijen	Vuyck 1921, Bouwman 1922, Bouwman 1924a, Bouwman 1924b, Van der Vecht 1928, Van Lith 1939, Van Lith 1940, Kruseman 1947, Den Boer 1947, Benno [1950], Den Boer 1950, Benno 1952, Den Boer 1954, Den Boer 1960, Lieftinck 1968, Benno 1969, Lieftinck 1972, Anonymus 1979, Lieftinck 1980, Van der Zanden 1982, Van der Blom 1984, Koster 1986, Van der Blom 1989, Anonymus 1991, Van der Blom 1996, Lefebber 1998

Inmiddels wordt door enkele collega's hard gewerkt aan de afronding van nieuwe determinatietabellen. Binnenkort zal o.a. een tabel tot de spinnendoders (Pompilidae) en een determinatietabel tot de wespbijen (genus *Nomada*) verschijnen. En met het verschijnen van de wespen- en mierenatlas (Peeters et al. in 2004) kunnen voor het eerst ook de Bethyidae en Dryinidae tot op genus worden gedetermineerd.

Rest me een tweetal opmerkingen: dit overzicht van determinatietabellen over angeldragende wespen en bijen is zeker nog niet compleet; heeft u aanvullingen op het chronologisch overzicht dan zou ik dat graag vernemen: theopeet@sci.kun.nl.

Ten slotte wil ik er hier nadrukkelijk op wijzen dat dit een historisch overzicht is en géén advies voor het huidige gebruik van determinatietabellen. Daarvoor verwijzen we naar Peeters et al. (1999: bijenatlas), Peeters et al. (2004: angeldragende wespen) en de website van de sectie Hymenoptera van de NEV: www.nev.nl/hymenoptera.

Chronologisch overzicht referenties uit tabel 1 en 2

- Oudemans, J.T. 1900. Hymenoptera, vliesvleugeligen of bijen, wespen en mieren: 713-810. – In: De Nederlandsche Insecten, Nijhoff, 's-Gravenhage, xv + 1-835 + 38 pls.
- Thijssen, J.P. 1901. De graafwespen, wespen en bijen van Nederland. – De Levende Natuur 5: 224-226, 248-252.
- Thijssen, J.P. 1905. Een nieuwe graafwesp. – De Levende Natuur 10: 135-138.
- Oudemans, J.T. 1908. Onze Nederlandsche Mutillidae. – Entomologische Berichten 2: 243-249.
- Vuyck, L., 1921. Determinatietabel voor de inlandsche soorten van de geslachten *Bombus* en *Psithyrus*. – De Levende Natuur 26: 70-75.
- Bouwman, B.E. 1922. Onze metselbijen (*Osmia*). – De Levende Natuur 27: 86-93.
- Bouwman, B.E. 1924a. Determineertabel voor de inlandsche bijengeslachten. – De Levende Natuur 29: 138-143.
- Bouwman, B.E. 1924b. Onze behangersbijen (*Megachile*). – De Levende Natuur 29: 172-178.
- Bouwman, B.E. 1925. De Normandische rupsendoder in ons land (*Ammophila luffii* E. Saunders). – De Levende Natuur 30: 22-23.
- Vecht, J. van der 1926. De Nederlandsche *Miscophus*-soorten (Hym. Sphecidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 8: 114-119.
- Bouwman, B.E. 1927-32. De graafwespen van Nederland. – De Levende Natuur 31-36: 381-386, 20-24, 49-56, 90-95, 110-116, 357-362, 386-390, 24-31, 52-57, 176-183, 205-213, 414 (correcties), 23-31, 143-145, 211-215, 219 (correctie), 245-249, 64-69, 98-107, 108, 386-394.
- Vecht, J. van der 1928. Hymenoptera Anthophila (Q XIII) A. *Andrena*. – Fauna van Nederland 4: 1-144.
- Lith, J.P. van, 1939. Onze hoornbijen. – De Levende Natuur 44: 20-22.
- Lith, J.P. van 1940. De wolbijen. – De Levende Natuur 44: 285-287.
- Benno, P. 1941. Wespen. – Het Spectrum, serie 'Wat leeft en groeit' 23, 159 p.
- Wilcke, J. 1943. De Nederlandse Pompilidae. – Meded. Landb. Hogesch. Wageningen 47: 1-88.
- Kruseman, G. 1944. Nederlandsche sociale wespen en hun koekoeks-wespen. – Entomologische Berichten, Amsterdam 11: 209-212.
- Wilcke, J. 1945. *Ammophila adriaansei* n.sp. – Entomologische Berichten, Amsterdam 11 (264-266): 277-278.
- Willemse, C. 1945. De Nederlandsche *Vespa* soorten. – Natuurhistorisch Maandblad 34: 38-40.
- Kruseman, G. 1947. Tabellen tot het bepalen van de Nederlandsche soorten der genera *Bombus* Latr. en *Psithyrus* Lep. – Tijdschrift voor Entomologie 88 [1945]: 173-188.
- Wilcke, J. 1947. Het raadsel van de kleine rupsendoder opgelost. – De Levende Natuur 50: 116-118.
- Verhoeff, P.M.F. 1948. Systematisches Verzeichnis der niederländischen *Oxybelus*-Arten (*Oxybelus* Latr., Hym. Sphec.); mit Berücksichtigung mehrerer palaearktischen Arten und Rassen. – Tijdschrift voor Entomologie 89: 158-208.
- Lith, J.P. van 1949. Le sous-genre *Psen Mimumesa* Malloch (Hym. Sphec.) (avec une liste des *Psenini* capturés aux Pays-Bas). – Tijdschrift voor Entomologie 91: 135-148.
- Kabos, W.J. [194?]. Wespen. – Het Spectrum, serie 'Wat leeft en groeit' 24, 115 p.
- Boer, P.J. den [194?]. Hommeltabel. – Eigen uitgave, 12 p.
- Benno, P. [1950]. Bijen en hommels. – Het Spectrum, serie 'Wat leeft en groeit' 25, 168 p.
- Benno, P. 1950. De Nederlandse goudwespen en haar verspreiding (Hym. Chrysididae, Cleptidae). – Publ. Natuurhist. Gen. Limburg 3: 9-49.
- Boer, P.J. den [1950]. Hommeltabel. – Uitgave van de Insectencommissie der NJN [1e druk]: 1-12.
- Verhoeff, P.M.F. 1950. Taxonomie der niederländischen *Hedychrum*-Arten (*Hedychrum* Latr., Hym. Chrys.). – Publ. Natuurhist. Gen. Limburg 3: 3-8.
- Boer, P.J. den 1951. Wespen-tabel. – NJN [1e druk]: 1-8.
- Benno, P. 1952. De Nederlandse behangersbijen (*Megachile*; Hym. Apidae). – Entomologische Berichten 14: 161-165.
- Geurts, R. 1952. *Sapygina decemguttata* Jur. (f.n.g. of f.n.sp.). – Natuurhistorisch Maandblad 41: 32-34.
- Wilcke, J. 1952. De Nederlandse metselwespen. – De Levende Natuur 55: 190-199, 210-220 en 233-239.
- Kabos, W.J., 1954. Vliesvleugelige insecten - Hymenoptera I. Algemene inleiding, II. Halm-, hout- en bladwespen (Symphyta of Sessiliventre). – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 11: 1-15.
- Benno, P. 1954. Vliesvleugelige insecten - Hymenoptera III. Angeldragers (Aculeaten). Echte wespen (Vespidae) en aanverwante families. – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 15: 1-14.
- Boer, P.J. den 1954. Hommeltabel. – Uitgave van de insectencommissie der NJN, 2e bewerkte druk: 1-28.
- Benno, P. 1955. Vliesvleugelige insecten - Hymenoptera IV. Angeldragers (Aculeaten). Bijen (Apoidea). – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 18: 1-24.
- Lith, J.P. van 1955. De Nederlandse *Spilomena*-soorten (Hym. Sphecidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 15: 525-527.
- Boer, P.J. den 1957. Wespentabel. – Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, 3e druk: 1-7.
- Benno, P. 1958. Angeldragers (Aculeaten): Graafwespen (Sphecoidea). – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 28: 1-28.
- Boer, P.J. den 1960. Hommeltabel. – NJN, 3e gewijzigde druk: 1-28.
- Betrem, J.G. 1966. Algemeen overzicht van de parasitaire Hymenoptera. – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 64: 1-28.
- Benno, P. 1967. Vliesvleugelige insecten - Hymenoptera, Angeldragers (Hymenoptera Aculeata). De Nederlandse Wespen. – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 67 (2e herziene druk): 1-48.
- Lieftinck, M.A. 1968. A review of Old World species of *Thyreus* Panzer, (= *Crocisa* Jurine) (Hym., Apoidea, Anthophoridae). 4. Palearctic Species. – Zoölogische Verhandlungen 98: 1-139, 4 pl.
- Vecht, J. van der 1968. Notes on some European *Eumenes*-species (Hymenoptera, Eumeninae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 28: 68-80.
- Benno, P. 1969. Vliesvleugelige insecten - Hymenoptera, Angeldragers (Hymenoptera Aculeata). De Nederlandse bijen (Apoidea). – KNNV, wetenschappelijke mededelingen 18 (2e herziene druk): 1-32.
- Klein, W. 1971. Metselwespentabel. – B.J.N., C.J.N., K.J.N. en N.J.N., 1-33.
- Lieftinck, M.A. 1972. Further studies on Old World melectine bees, with stray notes on their distribution and host relationships (Hymenoptera, Anthophoridae). – Tijdschrift voor Entomologie 115: 253-324, 2 pl.
- Anonymus 1979. Een eenvoudige tabel voor de hommels. – Natura 76 (868): 187-188.
- Lieftinck, M.A. 1980. Prodrome to a monograph of the Palearctic species of the genus *Melecta* Latreille 1802 (Hymenoptera, Anthophoridae). – Tijdschrift voor Entomologie 123: 129-349.
- Lefeber, V. 1981. Enkele nieuwe vindplaatsen van de goudwesp *Chrysis immaculata* Buysson. – Natuurhistorisch Maandblad 70: 149-151.
- Achterberg, C. van 1982. Familietabel van de Hymenoptera in Noordwest-Europa. – KNNV, wetenschappelijke mededeling 152: 1-50.
- Zanden, G. van der 1982. Tabel en verspreidingsatlas van de Nederlandse niet-parasitaire Megachilidae (Hymenoptera: Apidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 3: 1-48.
- Chinery, M., 1983. Elseviers insectengids voor West-Europa. – Elsevier, 4^e druk, 411 p.
- Blom, J. van der 1984. Hommeltabel. – Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht,

- geheel herziene uitgave: 1-39.
- Simon Thomas, R.T. 1984. *Polistes (P.) gallicus* (Linnaeus) nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Vespidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 44: 113-116.
- Hensen, R. 1985. De plooiwleugwespen. – Jeugdbondsuitgeverij, 60 p.
- Koster, A. 1986. Het genus *Hylaeus* in Nederland (Hymenoptera, Colletidae). – Zoologische Bijdragen 36: 1-120.
- Lefebvre, V. 1986. Het genus *Hedychridium* Abeille in de Benelux (Hymenoptera: Chrysididae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 46: 105-110.
- Chinery, M. 1988. Thieme nieuwe insectengids. – Tirion, Baarn, 320 p.
- Lefebvre, V. & P. van Ooijen, 1988. Verspreidingsatlas van de Nederlandse spinnendoders (Hymenoptera: Pompilidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 4: 1-56.
- Zeegers, T. 1988. Hymenoptera - vliesvleugeligen: 74-78. In: M. van Veen & T. Zeegers (red.), Insekten Basisboek. – Jeugdbondsuitgeverij, 166 p.
- Blom, J. van der 1989. De hommels van Nederland. – Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht, gewijzigde druk: 1-45.
- Anonymus 1991. Zoekkaart om de namen van hommels mee te vinden. – Wereld Natuur Fonds, bijlage Tam Tam.
- Blom, J. van der 1996. De hommels van Nederland. – Jeugdbondsuitgeverij, 45 p.
- Klein, W. 1997. De graafwespen van de Benelux (Hymenoptera, Sphecidae). Determinatietabellen. – Jeugdbondsuitgeverij [1996], 130 p.
- Bellmann, H. 1998. Gids van bijen, wespen en mieren. – Tirion, Baarn, 336 p. [bewerking en vertaling T.M.J. Peeters]
- Lefebvre, B.A. (V.) 1998. Weer aculeatennieuws uit Zuid-Limburg (Hymenoptera: Apidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 58: 238-240.
- Klein, W. 1999. De graafwespen van de Benelux. Supplement. – Jeugdbondsuitgeverij, 37 p.
- Achterberg, C. van & R.J.M. van Kats 2000. Revision of the palaearctic Embolemidae (Hymenoptera). – Zoologische Mededelingen 74: 251-269.

- Wiering, H. 2000. *Dolichovespula omissa* toch inlands! – Bzzz 12: 30-32.
- Smit, J. 2003. De veldwespen *Polistes dominulus* en *P. biglumis* rukken op in Nederland (Hymenoptera: Vespidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 18: 81-88.
- Peeters, T.M.J. et al. 2004. De wespen en mieren (Hymenoptera Aculeata p.p.) van Nederland. – Nederlandse Fauna 6. [in prep.]

Theo M.J. Peeters

Errata 'Het ruggengraatloze soortenbeleid'

In de overzichtstabel in het artikel 'Het ruggengraatloze soortenbeleid' zijn helaas enkele fouten geslopen. In de kolom 'doelsoorten' had bij de haften en de kokerjuffers het aantal 39 respectievelijk 69 moeten staan in plaats van 'geen'. Bij de Mollusken worden de groene bronslak *Bythinella viridis* en de beekparelmossel *Margaritifera margaritifera* genoemd, maar van die soorten zijn geen gecontroleerde Nederlandse waarnemingen voorhanden. Bij de dagvlinders had bij het zilverstreephooibeestje *Coenonympha hero* vermeld moeten worden dat de soort op bijlage II van de Bernconventie en bijlage IV van de Habitatrichtlijn is opgenomen. De moerasparelmoervlinder *Euphydryas aurinia* staat op respectievelijk bijlage II van de Bernconventie en bijlagen II van de Habitatrichtlijn. Een herzien overzicht is te vinden op de eis-website www.naturalis.nl/eis.

Arjan Stroo

Bureau EIS-Nederland

Bereikbaarheid bureau en medewerkers

Bureau EIS-Nederland

telefoon 071-5687670

e-mail eis@naturalis.nnm.nl

Arno Boesveld (geen vaste dagen)

telefoon 071-5687413

eis@naturalis.nnm.nl

Peter van Helsdingen (geen vaste dagen)

telefoon 071-5687413

e-mail helsdingen@naturalis.nnm.nl

Vincent Kalkman (ma-vr)

telefoon 071-5687413

e-mail kalkman@naturalis.nnm.nl

Roy Kleukers (ma, di, do)

telefoon 071-5687578

e-mail kleukers@naturalis.nnm.nl

André van Loon (di, wo, do)

telefoon 071-5687670

e-mail loona@naturalis.nnm.nl

Menno Reemer (ma-vr)

telefoon 071-5687594

e-mail reemer@naturalis.nnm.nl

John Smit (ma-do)

telefoon 071-5687594

e-mail smitj@naturalis.nnm.nl

Arjan Stroo (ma-do)

telefoon 071-5687413

e-mail stroo@naturalis.nnm.nl

EIS-dag 13 december 2003

Faunistiek van Zoetwaterdieren

Op zaterdag 13 december organiseert EIS-Nederland in het auditorium van Naturalis een themadag over de ongewervelde bewoners van het zoete water. Centraal staat de faunistiek, maar er zal ook aandacht zijn voor onder meer aquatisch oecologisch onderzoek, determinatieliteratuur en -software.

's Ochtends is er, voorafgaand aan de bijeenkomst, om 10.00 uur een vergadering van de werkgroepscoördinatoren van EIS, die ongeveer een uur zal duren. Aansluitend is er het volgende programma (zie ook www.naturalis.nl/eis voor de meest actuele versie).

10.45 zaal open, koffie

11.20 opening door Frans Ellenbroek (voorzitter EIS-Nederland)

11.25 Bert Higler: Onderzoek naar kokerjuffers in Nederland

11.50 Bas van der Wal: Limnodata, de aquatisch-ecologische database van Nederland

12.15 lunchpauze

Tijdens de pauze zijn posters te bewonderen (o.a. over natuurvriendelijke oevers). Aan belangstellenden zal identificatie-software voor muggenlarven worden gedemonstreerd. In Naturalis kan men een lunch aanschaffen in het zelfbedieningsrestaurant, maar het nuttigen van meegebrachte etenswaren is ook toegestaan.

13.30 David Tempelman: Valkuilen en mogelijkheden tot verbetering van determinatieliteratuur voor macrofauna

13.55 Henk Moller Pillot: Macrofauna van de Roodloop

14.20 Martin Soesbergen: Nederlandse kieuwpootkreeften

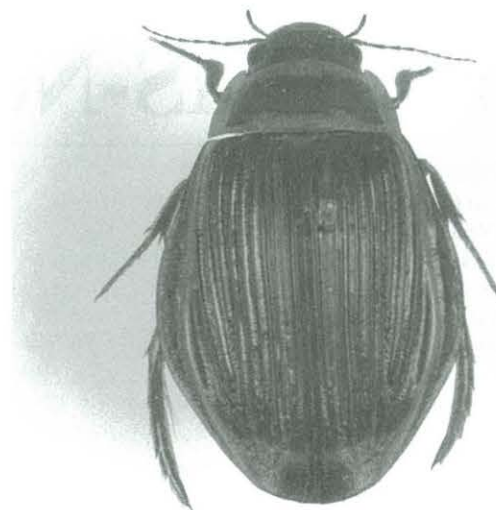
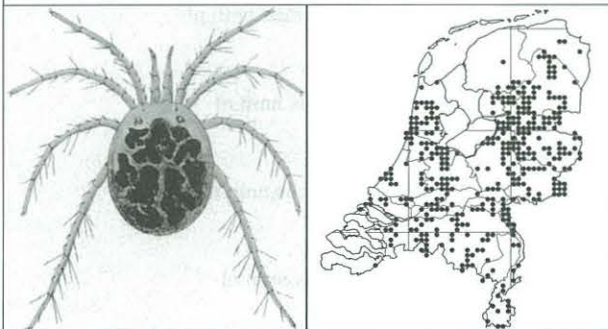
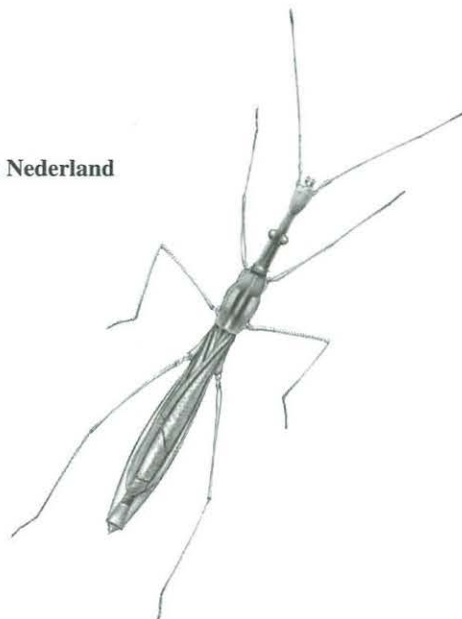
14.45 theepauze

15.05 Wouter Rozier: Natuurvriendelijke kribvakken en macrofauna

15.30 Gerard van der Velde: Nieuwe bloedzuigers voor de Nederlandse fauna

15.55 Afsluiting en borrel

Meer informatie bij Arjan Stroo: stroo@naturalis.nnm.nl of eventueel telefonisch (071-5687413, b.g.g. 071-5687670).

Museum Naturalis ligt achter het centraal station van Leiden, vlakbij het Leids Universitair Medisch Centrum en is vanaf het station bewegwijzerd. Een routebeschrijving vindt u op www.naturalis.nl (onder Bezoekersinformatie).